

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
MANUEL CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA
της 5ης Απριλίου 2016¹

Υπόθεση C-57/15

United Video Properties Inc.

κατά

Telenet NV

[αίτηση του Hof Van Beroep te Antwerpen (Βέλγιο)

για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας — Οδηγία 2004/48/EK — Άρθρο 14 — Δικαστικά έξοδα — Απόδοση δικηγορικών εξόδων και εξόδων πραγματογνωμοσύνης — Ανώτατο όριο δικηγορικής αμοιβής»

1. Τα ερωτήματα που υποβάλλει το Hof Van Beroep te Antwerpen (εφετείο Αμβέρσας) με την υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως φαίνεται ότι έχουν περιορισμένο εύρος, στην πραγματικότητα, όμως, εγείρουν λεπτά νομικά ζητήματα. Μολονότι αφορούν, κατ' αρχήν, μόνον τη συμβατότητα προς το δίκαιο της Ένωσης εθνικών κανόνων (εν προκειμένω, του Βελγίου) σχετικά με την απόδοση από τον ηττηθέντα διάδικο ορισμένων εξόδων που συνδέονται με τη διαδικασία, παρέχουν, εντούτοις, την ευκαιρία για ευρύτερες σκέψεις όσον αφορά την επιρροή της νομοθεσίας της Ένωσης επί των κανόνων πολιτικής δικονομίας των κρατών μελών.

2. Οι αμφιβολίες του αιτούντος δικαστηρίου προκύπτουν από την εφαρμογή του βέλγικου συστήματος (νομοθεσίας και νομολογίας του αναιρετικού δικαστηρίου) στα κονδύλια των εξόδων για τη δικηγορική αμοιβή και τα έξοδα πραγματογνωμοσύνης, στο πλαίσιο ένδικης διαδικασίας με αντικείμενο την προστασία των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας. Δεδομένου ότι στην οδηγία 2004/48/EK² υφίσταται συγκεκριμένη διάταξη σχετικά με τα δικαστικά έξοδα, η δικονομική ρύθμιση κάθε κράτους μέλους πρέπει, κατ' αρχήν, να είναι εναρμονισμένη προς αυτήν. Το πρόβλημα έγκειται στον συγκερασμό —ει δυνατόν— του κώδικα πολιτικής δικονομίας και της νομολογίας του βελγικού αναιρετικού δικαστηρίου, τα οποία έχουν αδιακρίτως εφαρμογή σε κάθε είδους διαδικασία, με «τομεακή» διάταξη του δικαίου της Ένωσης, αφορώσα ειδικώς τις διαφορές στον τομέα της διανοητικής ιδιοκτησίας.

3. Σε ορισμένες οδηγίες —μεταξύ των οποίων, στην οδηγία, η οποία αποτελεί το νομιμοποιητικό θεμέλιο της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου σε υπόθεση που, ειδάλλως, θα ανήκε στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών— είναι αντιληπτή η πρόθεση εναρμονίσεως ορισμένων δικονομικών κανόνων των τελευταίων. Το πεδίο εφαρμογής των οδηγιών αυτών περιορίζεται, λογικά, σε έναν ή περισσότερους μεμονωμένους τομείς (τη διανοητική ιδιοκτησία, την προστασία του ανταγωνισμού, το περιβάλλον, την προστασία των καταναλωτών, μεταξύ άλλων). Η ταυτόχρονη ύπαρξη περισσότερων «τομεακών» κανόνων —όχι πάντοτε συνεκτικών μεταξύ τους— οι οποίοι πρέπει να μεταφερθούν στις

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ισπανική.

2 — Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με την επιβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας (EE L 157, σ. 45, στο εξής: οδηγία).

εθνικές έννομες τάξεις μπορεί να προκαλέσει, ως ανεπιθύμητη συνέπεια, τον κατακερματισμό του δικονομικού δικαίου σε εκείνες τις χώρες οι οποίες έχουν επιτύχει, μετά από πολλά χρόνια και αξιόλογη προσπάθεια κωδικοποίησεως, να θεσπίσουν γενικούς δικονομικούς κανόνες προς αντικατάσταση, ακριβώς, της πληθώρας των προηγούμενων διαδικασιών και περιορισμό τους σε μία ενιαία διαδικασία.

4. Στη διαφορά της κύριας δίκης ζητείται να προσδιοριστούν, πρώτον, τα ποσά που, ως αμοιβή του δικηγόρου του νικήσαντος διαδίκου, πρέπει να καταβάλει ο ηττηθείς διάδικος, κατ' εφαρμογήν του βελγικού κανόνα ο οποίος θέτει ως προς το σημείο αυτό ανώτατο όριο. Δεύτερον, όσον αφορά τα έξοδα πραγματογνωμοσύνης, η δυσκολία δεν έγκειται τόσο στον προσδιορισμό του ποσού τους, αλλά στην ίδια τη γένεση της υποχρέωσης πληρωμής, λαμβανομένης υπόψη της βελγικής νομολογίας ως προς το σημείο αυτό. Υφίστανται, συγκεκριμένα, αμφιβολίες ως προς το εάν η θέσπιση του εν λόγω ορίου και το νομολογιακό κριτήριο συνάδουν με το άρθρο 14 της οδηγίας.

5. Η αίτηση προδικαστικής απόφασεως παρέχει την ευκαιρία στο Δικαστήριο να διασαφηνίσει εάν τα κράτη μέλη χαιρούν ορισμένου περιθωρίου κανονιστικής ελευθερίας όσον αφορά τη διαμόρφωση ενός συστήματος αποδόσεως των δικαστικών εξόδων από τον ηττηθέντα διάδικο στο πλαίσιο του οποίου, είτε θεσπίζονται ποσοτικά ή ανώτατα όρια, είτε αποκλείεται η ίδια η απόδοσή τους, όταν, σε αμφότερες τις περιπτώσεις, οι διαφορές εμπίπτουν στη σφαίρα επιρροής της οδηγίας.

I – Νομικό πλαίσιο

A — Το δίκαιο της Ένωσης

1. Η οδηγία

6. Οι αιτιολογικές σκέψεις 4, 5, 10 και 26 έχουν ως εξής:

- «(4) Σε διεθνές επίπεδο, όλα τα κράτη μέλη, καθώς και η ίδια η Κοινότητα για τα θέματα που εμπίπτουν στην αρμοδιότητά της, δεσμεύονται από τη συναφθείσα στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου συμφωνία για τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας στον τομέα του εμπορίου (“συμφωνία TRIPS”), η οποία εγκρίθηκε, ως τμήμα των πολυμερών συμφωνιών του Γύρου της Ουρουγουάης, με την απόφαση 94/800/EK του Συμβουλίου [...].
- (5) Η συμφωνία TRIPS περιέχει, ειδικότερα, διατάξεις σχετικές με τα μέσα επιβολής των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, οι οποίες αποτελούν κοινούς κανόνες που ισχύουν σε διεθνές επίπεδο και εφαρμόζονται σε όλα τα κράτη μέλη. Η παρούσα οδηγία δεν θα πρέπει να θίγει τις διεθνείς υποχρεώσεις των κρατών μελών, περιλαμβανομένων των προβλεπομένων στη συμφωνία TRIPS.
- (10) Στόχος της παρούσας οδηγίας είναι η προσέγγιση των νομοθετικών συστημάτων προκειμένου να διασφαλιστεί υψηλό, ισοδύναμο και ομοιογενές επίπεδο προστασίας της διανοητικής ιδιοκτησίας στην εσωτερική αγορά.
- (26) Για την αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε εξαιτίας προσβολής από παραβάτη, ο οποίος επιδόθηκε, εν γνώσει του ή ενώ μπορούσε ευλόγως να το γνωρίζει, σε δραστηριότητα στοιχειοθετούσα τέτοια προσβολή, το ποσό της αποζημίωσης που επιδικάζεται στον δικαιούχο θα πρέπει να καθορίζεται λαμβανομένων υπόψη όλων των ενδεδειγμένων ζητημάτων, όπως το διαφυγόν κέρδος για τον δικαιούχο ή τα αθέμιτα κέρδη που αποκομίζει ο παραβάτης και, εφόσον συντρέχει λόγος, οποιαδήποτε ηθική βλάβη προξενείται στον δικαιούχο. [...] Το ζητούμενο δεν είναι η θέσπιση υποχρέωσης καταβολής ποινικής ρήτρας, αλλά να καταστεί δυνατή η αποζημίωση βάσει αντικειμενικών κριτηρίων, λαμβανομένων, συγχρόνως, υπόψη των δαπανών στις οποίες υποβλήθηκε ο δικαιούχος, όπως οι δαπάνες έρευνας και εντοπισμού.»

7. Το άρθρο 1 ορίζει τα ακόλουθα:

«Η παρούσα οδηγία αφορά τα μέτρα, τις διαδικασίες και τα μέτρα αποκατάστασης που είναι αναγκαία για τη διασφάλιση της επιβολής των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας. Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας ο όρος “δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας” εμπεριέχει τα δικαιώματα βιομηχανικής ιδιοκτησίας.»

8. Το άρθρο 3 ορίζει, όσον αφορά τη «γενική υποχρέωση» των κρατών μελών σε σχέση με «τα μέτρα, τις διαδικασίες και τα μέτρα αποκατάστασης» τα οποία διέπονται από το κεφάλαιο II, τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη προβλέπουν τα μέτρα, τις διαδικασίες και τα μέτρα αποκατάστασης που απαιτούνται για τη διασφάλιση της επιβολής των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας που ρυθμίζονται με την παρούσα οδηγία. Τα εν λόγω μέτρα, οι διαδικασίες και τα μέτρα αποκατάστασης πρέπει να είναι θεμιτά και δίκαια, να μην είναι περίπλοκα και δαπανηρά άνευ λόγου και να μην προβλέπουν παράλογες προθεσμίες ούτε να συνεπάγονται αδικαιολόγητες καθυστερήσεις.

2. Τα εν λόγω μέτρα, διαδικασίες και μέτρα αποκατάστασης πρέπει επίσης να είναι αποτελεσματικά, αναλογικά και αποτρεπτικά και να εφαρμόζονται κατά τρόπον ώστε να αποτρέπεται η δημιουργία εμποδίων στο νόμιμο εμπόριο και να προβλέπονται εγγυήσεις κατά της κατάχρησής τους.»

9. Στο τμήμα 6 του κεφαλαίου II, το οποίο αφορά την «αποζημίωση» και τα «δικαστικά έξοδα», περιλαμβάνονται τα άρθρα 13 και 14 τα οποία έχουν ως εξής:

«Άρθρο 13

[...]

1. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι αρμόδιες δικαστικές αρχές, κατόπιν αιτήσεως του ζημιωθέντος, να καταδικάζουν τον παραβάτη ο οποίος προέβη σε προσβολή του δικαιώματος από δόλο ή βαριά αμέλεια, να καταβάλει στον δικαιούχο του δικαιώματος αποζημίωση αντίστοιχη προς την πραγματική ζημία που υπέστη ο δικαιούχος εξαιτίας της προσβολής του δικαιώματός του διανοητικής ιδιοκτησίας. Όταν οι δικαστικές αρχές καθορίζουν την αποζημίωση:

α) λαμβάνουν υπόψη όλα τα συναφή ζητήματα, όπως τις αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις, συμπεριλαμβανομένης της απώλειας κερδών, τις οποίες υφίσταται ο ζημιωθείς διάδικος, και τα τυχόν αδικαιολόγητα κέρδη που αποκόμισε ο παραβάτης και, εφόσον ενδείκνυται, άλλα στοιχεία, πέραν των οικονομικών, όπως η ηθική βλάβη που προκάλεσε στον κάτοχο του δικαιώματος η προσβολή,

ή

β) εναλλακτικώς προς το στοιχείο α', δύνανται, εφόσον ενδείκνυται, να καθορίζουν την αποζημίωση ως κατ' αποκοπήν ποσό βάσει στοιχείων, όπως, τουλάχιστον το ύψος των δικαιωμάτων ή λοιπών αμοιβών που θα οφείλονταν αν ο παραβάτης είχε ζητήσει την άδεια να χρησιμοποιεί το επίμαχο δικαίωμα διανοητικής ιδιοκτησίας.

2. Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο παραβάτης προέβη στην προσβολή του δικαιώματος διανοητικής ιδιοκτησίας εν αγνοία του ή ενώ δεν υπήρχαν βάσιμοι λόγοι να το γνωρίζει, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν τη δυνατότητα των δικαστικών αρχών να διατάσσουν την αναζήτηση των κερδών ή την καταβολή αποζημίωσης, η οποία μπορεί να είναι προκαθορισμένη.

Άρθρο 14:

[...]

Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε τα εύλογα και αναλογικά δικαστικά έξοδα και οι λοιπές δαπάνες στις οποίες υπεβλήθη ο νικήσας διάδικος να βαρύνουν κατά κανόνα τον ηττηθέντα διάδικο, εκτός εάν λόγοι επιεικείας επιβάλλουν άλλως.»

B — Το εθνικό δίκαιο

10. Κατά το άρθρο 827, παράγραφος 1, του βελγικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της 10ης Οκτωβρίου 1967 (*Gerechtelijk Wetboek*), η παραίτηση από το δικόγραφο συνεπάγεται υποχρέωση του παραιτηθέντος διαδίκου για καταβολή των δικαστικών εξόδων.

11. Κατά το άρθρο 1017 του εν λόγω Κώδικα, κάθε οριστική απόφαση καταδικάζει τον ηττηθέντα διάδικο στα δικαστικά έξοδα, εκτός εάν ειδικοί νόμοι ορίζουν διαφορετικά, με την επιφύλαξη συμφωνίας μεταξύ των διαδίκων, την οποία ενδεχομένως επικυρώνει.

12. Το άρθρο 1018 του ιδίου Κώδικα ορίζει, στις παραγράφους 4 και 6, ότι τα δικαστικά έξοδα περιλαμβάνουν:

- τα έξοδα διεξαγωγής αποδείξεων, ιδίως τα έξοδα μαρτύρων και πραγματογνωμόνων·
- την κατά το άρθρο 1022 αποζημίωση για τη διαδικασία.

13. Κατά το άρθρο 1022 του εν λόγω Κώδικα, η αποζημίωση για τη διαδικασία συνίσταται σε κατ' αποκοπήν ποσό για την κάλυψη της δικηγορικής αμοιβής και των δικηγορικών εξόδων του νικήσαντος διαδίκου.

Με διάταγμα που εκδίδεται κατόπιν διασκέψεως του Υπουργικού Συμβουλίου, καθορίζονται τα ανώτατα και κατώτατα ποσά της αποζημίωσης για τη διαδικασία, σε συνάρτηση ιδίως με τη φύση της υποθέσεως και την τη σημασία της διαφοράς.

Κατόπιν αιτήσεως ενός από τους διαδίκους, ο δικαστής δύναται, με ειδικά αιτιολογημένη απόφαση, είτε να μειώσει την αποζημίωση είτε να την αυξήσει, χωρίς όμως να υπερβεί τα προβλεπόμενα στο διάταγμα ανώτατα και κατώτατα ποσά. Κατά την εκτίμησή του, ο δικαστής λαμβάνει υπόψη:

- τις οικονομικές δυνατότητες του ηττηθέντος διαδίκου, προκειμένου να μειώσει το ποσό της αποζημίωσης·
- την πολυπλοκότητα της υποθέσεως·
- τη συμβατικώς καθορισθείσα αποζημίωση για τον νικήσαντα διάδικο και
- τον προδήλως παράλογο χαρακτήρα των αξιώσεων.

Ουδείς διάδικος δύναται να υποχρεωθεί να καταβάλει αποζημίωση για παροχή αρωγής από τον δικηγόρο του αντιδίκου υπερβαίνουσα το ποσό της αποζημίωσης για τη διαδικασία.

14. Με το βασιλικό διάταγμα της 26ης Οκτωβρίου 2007 (στο εξής: βασιλικό διάταγμα) θεσπίστηκε πίνακας τιμών για τον καθορισμό των κατώτατων και ανώτατων ποσών της αποζημίωσης για τη διαδικασία η οποία προβλέπεται στο άρθρο 1022 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Κατά το άρθρο 2 του βασιλικού διατάγματος, με εξαίρεση τις περιπτώσεις του άρθρου 4 του διατάγματος, η αποζημίωση για τη διαδικασία σε διαφορές που αφορούν απαιτήσεις αποτιμητές σε χρήμα καθορίζεται ως εξής:

	Ποσό αναφοράς	Κατώτατο ποσό	Ανώτατο ποσό
έως 250,00	150,00	75,00	300,00
από 250,01 έως 750,00	200,00	125,00	500,00
από 750,01 έως 2 500,00	400,00	200,00	1 000,00
από 2 500,01 έως 5 000,00	650,00	375,00	1 500,00
από 5 000,01 έως 10 000,00	900,00	500,00	2 000,00
από 10 000,01 έως 20 000,00	1 100,00	625,00	2 500,00
από 20 000,01 έως 40 000,00	2 000,00	1 000,00	4 000,00
από 40 000,01 έως 60 000,00	2 500,00	1 000,00	5 000,00
από 60 000,01 έως 100 000,00	3 000,00	1 000,00	6 000,00
από 100 000,01 έως 250 000,00	5 000,00	1 000,00	10 000,00
από 250 000,01 έως 500 000,00	7 000,00	1 000,00	14 000,00
από 500 000,01 έως 1 000 000,00	10 000,00	1 000,00	20 000,00
άνω των 1 000 000,01	15 000,00	1 000,00	30 000,00

Κατά το άρθρο 3 του βασιλικού διατάγματος, για τις αγωγές οι οποίες αφορούν απαιτήσεις μη αποτιμητές σε χρήμα, το ποσό αναφοράς για τον καθορισμό της αποζημίωσης για τη διαδικασία ανέρχεται σε 75 ευρώ, με κατώτατο ποσό τα 1 200 ευρώ και ανώτατο ποσό τα 10 000 ευρώ.

Το άρθρο 8 του βασιλικού διατάγματος προβλέπει σύστημα αναπροσαρμογής των ανωτέρω ποσών.

II – Τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα.

15. Η United Video Properties, Inc. (στο εξής: UVP), ήταν κάτοχος του ευρωπαϊκού διπλώματος ευρεσιτεχνίας EP 1327209, το οποίο χορηγήθηκε σε αυτήν στις 27 Μαρτίου 2008 για συστήματα και μεθόδους αποθηκεύσεως δεδομένων σε διακομιστές σε σύστημα παροχής υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων κατά παραγγελία. Εκτιμώντας ότι η Telenet NV (στο εξής: Telenet) είχε προσβάλει τα δικαιώματά της επί του διπλώματος αυτού, η UVP άσκησε, στις 7 Ιουνίου 2011, αγωγή

κατά της εν λόγω εταιρίας. Αντικείμενο της αγωγής της ήταν, συνοπτικώς, να διαπιστωθεί ότι η Telenet είχε προσβάλει το δικαίωμά της επί του διπλώματος και να καταδικαστεί σε παύση κάθε άμεσης ή έμμεσης προβολής του δικαιώματος της. Ζητούσε, επιπλέον, να καταδικαστεί η Telenet στα δικαστικά έξοδα.

16. Με διάταξη της 3ης Απριλίου 2012 του προεδρεύοντος του Rechtbank van koophandel te Antwerpen (δικαστηρίου εμπορικών διαφορών της Αμβέρσας), κατόπιν ανταγωγής που άσκησε η Telenet, η βελγική πτυχή του EP 1327209 κηρύχθηκε άκυρη λόγω μη πληρώσεως της απαιτήσεως περί πρωτοτυπίας, και η UVP καταδικάστηκε στα δικαστικά έξοδα της πρωτόδικης διαδικασίας, συνολικού ύψους 11 000 ευρώ. Στις 27 Αυγούστου 2012, η UVP άσκησε έφεση κατά της διατάξεως αυτής ενώπιον του Hof Van Beroep te Antwerpen.

17. Παράλληλα, η UVP είχε κινήσει διαδικασία κατά της εταιρίας Virgin Media (ξένης ως προς τη διαφορά της κύριας δίκης) σε σχέση με την αγγλική πτυχή του ίδιου διπλώματος ευρεσιτεχνίας. Το High Court (Ανώτατο Δικαστήριο) του Λονδίνου κήρυξε την εν λόγω πτυχή άκυρη στις 14 Ιουλίου 2014 λόγω του ότι δεν πληρούνταν η προϋπόθεση της πρωτοτυπίας. Λαμβάνοντας υπόψη τις αποφάσεις του High Court του Λονδίνου και του προεδρεύοντος του Rechtbank van koophandel te Antwerpen, η UVP αποφάσισε, με έγγραφο υπόμνημά της, της 14ης Αυγούστου 2014, επικυρωθέν με άλλο της 24ης Οκτωβρίου του ίδιου έτους, να παραιτηθεί της εφέσεως.

18. Κατόπιν της παραίτησεως της UVP, η Telenet ζήτησε από το Hof Van Beroep te Antwerpen να κάνει δεκτή την παραίτηση και να κρίνει:

- ότι ο νόμος της 21ης Απριλίου 2007 σχετικά με τη δυνατότητα αναζήτησεως της δικηγορικής αμοιβής και των δικηγορικών εξόδων, και το βασιλικό διάταγμα περί καθορισμού του ύψους της αποζημιώσεως για τη διαδικασία αντιβαίνουν στο άρθρο 14 της οδηγίας·
- ότι η νομολογία του Hof van Cassatie (αναιρετικού δικαστηρίου), κατά την οποία η αμοιβή και τα έξοδα πραγματογνωμοσύνης μπορούν να αναζητηθούν εις βάρος του ηττηθέντος διαδίκου μόνον εάν συντρέχει πταίσμα, αντιβαίνει επίσης στο άρθρο 14 της οδηγίας·
- ότι, τέλος, η UVP υποχρεούνταν να καταβάλει στην Telenet το ποσό των 185 462,55 για δικηγορικά έξοδα και το ποσό των 44 400 ευρώ για την τεχνική αρωγή πραγματογνώμονα, συμβούλου σε θέματα διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας.

19. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς που προέβαλε η Telenet σε σχέση με τα δικαστικά έξοδα που της επιδικάστηκαν —μοναδικό εκκρεμές ζήτημα στην κύρια δίκη—, ο κανόνας στο βελγικό δίκαιο είναι ότι η καταβολή τους βαρύνει τον ηττηθέντα διάδικο. Ωστόσο, όσον αφορά τον επακριβή καθορισμό των δικηγορικών εξόδων που μπορούν να αναζητηθούν εις βάρος του ηττηθέντος διαδίκου, το βασιλικό διάταγμα θέτει ορισμένα ανώτατα όρια η υπέρβαση των οποίων απαγορεύεται, με αποτέλεσμα —κατά την κρίση της Telenet— να ανακύπτει σύγκρουση με το άρθρο 14 της οδηγίας.

20. Επιπλέον, όσον αφορά τα έξοδα για την τεχνική αρωγή πραγματογνώμονα τα οποία δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του νόμου της 21ης Απριλίου και του βασιλικού διατάγματος, η νομολογία του Hof van Cassatie προβλέπει, κατά την Telenet, ότι αυτά μπορούν να αναζητηθούν μόνον εφόσον διαπιστώνεται υπαιτιότητα του ηττηθέντος διαδίκου, κάτι που ομοίως δεν συνάδει με το άρθρο 14 της οδηγίας.

21. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Hof Van Beroep te Antwerpen υπέβαλε, με διάταξη της 26ης Ιανουαρίου 2015, τα ακόλουθα ερωτήματα:

- «1) Αντιβαίνει στην περιεχόμενη στο άρθρο 14 της [οδηγίας] έκφραση “εύλογα και αναλογικά δικαστικά έξοδα και οι λοιπές δαπάνες” η βελγική νομοθεσία η οποία παρέχει στον δικαστή τη δυνατότητα να λάβει υπόψη συγκεκριμένα ειδικά χαρακτηριστικά της υποθέσεως και η οποία περιέχει ένα σύστημα ποικίλων κατ’ αποκοπήν ποσών σχετικά με τα έξοδα για την παροχή αρωγής από δικηγόρο;
- 2) Αντιβαίνει στην περιεχόμενη στο άρθρο 14 της [οδηγίας] έκφραση “εύλογα και αναλογικά δικαστικά έξοδα και οι λοιπές δαπάνες” η νομολογία κατά την οποία τα έξοδα τεχνικού συμβούλου μπορούν να αναζητηθούν μόνο σε περίπτωση πταισματος (συμβατικού ή εξωσυμβατικού);»

III – Σύνοψη των απόψεων των διαδίκων.

A — Επί του πρώτου ερωτήματος

22. Η UVP δεν λαμβάνει θέση επί του προδικαστικού ερωτήματος, καθώς εκτιμά ότι πρόκειται για διαφορά μεταξύ της Επιτροπής και της Βελγικής Κυβερνήσεως σε σχέση με την ορθή μεταφορά της οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη.

23. Η Telenet υποστηρίζει ότι, ως νικήσασα διάδικος σε διαφορά εμπίπτουσα στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, έχει εφαρμογή το άρθρο 14 της οδηγίας και, ως εκ τούτου, έχει αξίωση να της αποδώσει ο ηττηθείς διάδικος, στο σύνολό τους, τα εύλογα και αναλογικά δικαστικά έξοδα στα οποία υποβλήθηκε στο πλαίσιο της κύριας δίκης.

24. Η Telenet θεωρεί ότι η έκφραση «εύλογα και αναλογικά δικαστικά έξοδα» και ο όρος «επιείκεια» αποτελούν αυτοτελείς έννοιες του δικαίου της Ένωσης και πρέπει να τυγχάνουν ενιαίας ερμηνείας σε ολόκληρο το έδαφός της. Η αντίθετη άποψη θα ερχόταν, σύμφωνα με τη νομολογία που καθιερώθηκε με την απόφαση *Realchemie Nederland*³, σε σύγκρουση με τον σκοπό της οδηγίας.

25. Εκτιμά ότι ο βασικός σκοπός της οδηγίας δεν εκπληρώνεται όταν οι δικαιούχοι δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας δεν χαίρουν επαρκούς προστασίας σε ορισμένες έννομες τάξεις, όπως στη βελγική, στην οποία ο νικήσας διάδικος δεν μπορεί να αναζητήσει από τον ηττηθέντα διάδικο παρά μόνον ένα μικρό μέρος των δικηγορικών εξόδων.

26. Στην προσπάθειά της να αιτιολογήσει το ότι δεν είναι δυνατή η θέσπιση οικονομικού ορίου ελλείψει συναφούς προβλέψεως στην οδηγία, αναζητεί στήριξη, κατ’ αναλογία, στη νομολογία του Δικαστηρίου, επικαλούμενη την απόφαση *McDonagh*⁴. Δεν είναι δυνατό, κατά την άποψή της, ένα σταθερό όριο της τάξεως των 11 000 ευρώ να ανταποκρίνεται στις εκ φύσεως σχετικές έννοιες του ευλόγου χαρακτήρα, της αναλογικότητας και της επιείκειας. Ως εκ τούτου, το άρθρο 14 της οδηγίας δεν επιτρέπει τη θέσπιση ανώτατου ορίου ως προς το ποσό που ο νικήσας διάδικος μπορεί να αναζητήσει.

3 — Υπόθεση C-406/09 (EU:C:2011:668, σκέψεις 47 και 48).

4 — Υπόθεση C-12/11 (EU:C:2013:43, σκέψεις 40 και 42).

27. Προς στήριξη της θέσεως ότι αντίκεινται στη νομολογία του Δικαστηρίου εθνικοί κανόνες που είναι διατυπωμένοι με απόλυτους όρους ή που δεν επιτρέπουν, κατ' αρχήν, να ληφθούν υπόψη οι περιστάσεις της υποθέσεως, τη στιγμή που οι οδηγίες δεν θέτουν τόσο αυστηρές απαιτήσεις, παραθέτει τις αποφάσεις στις υποθέσεις Marshall και VTB-VAB και Galatea⁵.

28. Κατά την Επιτροπή, το άρθρο 14 της οδηγίας είναι διατυπωμένο κατά τρόπο πολύ γενικό. Όχι μόνο δεν είναι, αυτό καθεαυτό, εξαντλητικό, αλλά εισάγει κανόνα που επιδέχεται εξαιρέσεις βασιζόμενες σε κριτήρια επιείκειας, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως κατά τη μεταφορά του στο εθνικό τους δίκαιο.

29. Κατά την άποψή της, το άρθρο 14 πρέπει να εξετάζεται υπό το πρίσμα του γενικού σκοπού της οδηγίας (αιτιολογική σκέψη 10) και της αποφάσεως Realchemie Nederland⁶, ώστε η προστασία της διανοητικής ιδιοκτησίας να είναι αποτελεσματική⁷. Πρέπει, επιπροσθέτως, να λαμβάνονται υπόψη, τα ακόλουθα στοιχεία:

- ότι ο συγκεκριμένος σκοπός του άρθρου 14 της οδηγίας είναι να αποτραπεί το ενδεχόμενο αποθαρρύνσεως του θιγομένου να ασκήσει ένδικο βοήθημα για την προάσπιση των δικαιωμάτων του διανοητικής ιδιοκτησίας⁸.
- ότι τα έξοδα που συνδέονται με τις διαδικασίες αυτές ενδέχεται, στην πραγματικότητα, να συνιστούν σημαντικό εμπόδιο για την κίνησή τους και ότι οι διαφορές μεταξύ των δικονομικών ρυθμίσεων των κρατών μελών είναι εμφανείς, όχι μόνον πριν από τη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, αλλά και μετά⁹.
- ότι, στο πλαίσιο του άρθρου 14 της οδηγίας, πρέπει να σημειωθεί ότι το άρθρο της 3 ορίζει ότι τα μέτρα, οι διαδικασίες και τα μέτρα αποκαταστάσεως που προβλέπονται στο άρθρο αυτό δεν πρέπει να είναι περίπλοκα και δαπανηρά άνευ λόγου, αλλά πρέπει επίσης να είναι αποτελεσματικά, αναλογικά και αποτρεπτικά.

30. Κατά την Επιτροπή, το άρθρο 14 της οδηγίας δεν αντιτίθεται σε σύστημα κατ' αποκοπήν καθορισμού των δικηγορικών εξόδων όπως το βελγικό. Η δυνατότητα θεσπίσεως του απορρέει από το περιθώριο εκτιμήσεως των κρατών μελών, καθώς ουδόλως μπορεί να συναχθεί ότι το εν λόγω άρθρο ή άλλα άρθρα της οδηγίας αποκλείουν τη δυνατότητα αυτή. Το εν λόγω σύστημα προσφέρει, κατά την άποψή της, πλεονεκτήματα όσον αφορά την ορθή απονομή της δικαιοσύνης και, ιδίως, την ασφάλεια δικαίου και την προβλεψιμότητα. Η ανασφάλεια σε σχέση με τα έξοδα που πρέπει να καταβληθούν ή να αναζητηθούν στο πλαίσιο ένδικης διαδικασίας μπορεί να αποτελέσει κώλυμα για την άσκηση ενδίκου βοηθήματος ή μέσου. Το αποτρεπτικό αποτέλεσμα θα μπορούσε επίσης να επηρεάσει τους δικαιούχους δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας. Εάν ο κανόνας ήταν η πλήρης απόδοση των εξόδων, οι διάδικοι θα μπορούσαν, ενδεχομένως, να εκτεθούν σε πολύ επαχθείς οικονομικές συνέπειες σε περίπτωση ήττας. Η εν λόγω πιθανότητα θα μπορούσε, επίσης, να τους αποθαρρύνει να κινηθούν διαδικασία.

31. Η Βελγική Κυβέρνηση, αφού παραθέτει τους σκοπούς της οδηγίας σύμφωνα με τις αιτιολογικές της σκέψεις 10 και 11, αναφέρει ότι το κύριο αντικείμενό της είναι να καταστεί απλούστερη η πρόσβαση στη δικαιοσύνη ώστε να διασφαλίζεται μεγαλύτερος σεβασμός του δικαιώματος διανοητικής ιδιοκτησίας. Τον σκοπό αυτόν ακριβώς επιδιώκει και ο νόμος της 21ης Απριλίου 2007, σχετικά με τη

5 — Απόφαση Marshall (C-271/91, EU:C:1993:335), καθώς και απόφαση VTB VAB και Galatea (C-261/07 και C-299/07, EU:C:2009:244).

6 — Υπόθεση C-406/09, EU:C:2011:668. Κατά την απόφαση αυτή, γενικός σκοπός της οδηγίας είναι η προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών προκειμένου να διασφαλιστεί υψηλό, ισοδύναμο και ομοιογενές επίπεδο προστασίας της διανοητικής ιδιοκτησίας.

7 — Απόφαση L'Oréal κ.λπ. (C-324/09, EU:C:2011:474, σκέψη 131).

8 — Απόφαση Realchemie Nederland (C-406/09, EU:C:2011:668, σκέψη 48).

9 — http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2012/intellectual-property-rights/summary-of-responses_en.pdf.

δυνατότητα αναζητήσεως της δικηγορικής αμοιβής και των δικηγορικών εξόδων¹⁰, σύμφωνα με την εισηγητική του έκθεση. Το δικαίωμα προσβάσεως στη δικαιοσύνη απορρέει, επιπλέον, ευθέως από το άρθρο 6 της Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών.

32. Η Βελγική Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι το θεσπισθέν από τον Βέλγο νομοθέτη μικτό σύστημα έχει το πλεονέκτημα ότι προσφέρει κάποιου είδους προβλεψιμότητα σε σχέση με τους οικονομικούς κινδύνους που ενέχει η δικαστική ήττα, γεγονός που όχι μόνο διευκολύνει την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, αλλά προστατεύει επίσης τον διάδικο στην περίπτωση κατά την οποία ο αντίδικός του υποβάλλεται σε έξοδα που δεν είναι εύλογα και αναλογικά. Πρόκειται, επιπλέον, για εθνική νομοθεσία η οποία θεσπίστηκε κατόπιν διαβουλεύσεως και θετικής γνώμης των βελγικών δικηγορικών συλλόγων, οι οποίοι βρίσκονται σε καλύτερη θέση να γνωρίζουν το μέσο ύψος των δικηγορικών αμοιβών στις ένδικες διαδικασίες, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται οι σχετικές με τη διανοητική ιδιοκτησία.

33. Η Ολλανδική Κυβέρνηση, στηριζόμενη στο γεγονός ότι στην αρχική πρόταση της Επιτροπής¹¹ γινόταν ρητή αναφορά στη δικηγορική αμοιβή ενώ στην τελική όχι, εκτιμά ότι η οδηγία αφήνει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να αποφασίζουν εάν τα δικηγορικά έξοδα περιλαμβάνονται στα ποσά που οφείλει να αποδώσει ο ηττηθείς διάδικος. Προς στήριξη της θέσεως αυτής, παραθέτει, επιπλέον, το άρθρο 45, παράγραφος 2, της Συμφωνίας TRIPS, επί της οποίας εδράζεται η οδηγία¹².

34. Η Ολλανδική Κυβέρνηση επικαλείται την ελευθερία επιλογής της μεθόδου για τον καθορισμό των αποδοτέων δικαστικών εξόδων και το γεγονός ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν, σύμφωνα με πάγια νομολογία, ελλείψει ειδικών διατάξεων, ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως κατά την επιλογή των μέσων εκείνων που διασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα ορισμένης διατάξεως.

35. Επισημαίνει, επιπλέον, ότι το ευρύ αυτό περιθώριο εκτιμήσεως δεν είναι τυχαίο, αλλά παρασχέθηκε σκοπίμως από την οδηγία. Υπέρ της απόψεως αυτής συνηγορούν, πρώτον, η υπό γενικούς και ευέλικτους όρους διατύπωση του άρθρου 14 και, δεύτερον, η διαφορά μεταξύ των εκφράσεων που χρησιμοποιήθηκαν στο σχέδιο οδηγίας¹³ και στο τελικό κείμενο, ιδίως, η προσθήκη του όρου «εν γένει» και η απαλοιφή της ρητής αναφοράς στη «δικηγορική αμοιβή». Οι τροποποιήσεις αυτές, συνεχίζει τη συλλογιστική της, οφείλονται στις μεγάλες διαφορές μεταξύ των διαφόρων εθνικών ρυθμίσεων, καθώς επίσης στο γεγονός ότι τα κράτη μέλη, όσον αφορά τη δικονομική νομοθεσία, διαθέτουν, κατ' αρχήν, αυτονομία.

36. Τα κράτη μέλη μπορούν, επομένως, να καθορίζουν ελεύθερα ποια δικηγορικά έξοδα θεωρούνται εύλογα και αναλογικά και να θεσπίζουν διαδικασία αποδόσεώς τους, είτε διά καθορισμού κατ' αποκοπήν ποσών, είτε με άλλον τρόπο, διασφαλίζοντας, όμως, πάντοτε την πλήρη αποτελεσματικότητα του άρθρου 14 της οδηγίας.

37. Το άρθρο αυτό επιδιώκει να διασφαλιστεί ότι κανένας διάδικος δεν θα αποτρέπεται να ασκήσει τα δικαιώματά του. Τα δικηγορικά έξοδα αποτελούν το πιο σημαντικό σκέλος των εξόδων και, υπό την έννοια αυτή, ενδέχεται να συνιστούν εμπόδιο για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Το σύστημα των κατ' αποκοπήν ποσών συμβάλλει στην προβλεψιμότητα και τη διαφάνεια του οικονομικού κινδύνου, απαλείφοντας με τον τρόπο αυτό ένα σημαντικό εμπόδιο για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

10 — Επισημαίνει ότι το βελγικό Συνταγματικό Δικαστήριο, με την απόφαση 182/2008 της 18ης Σεπτεμβρίου 2008, εκδοθείσα επί προσφυγής αντισυνταγματικότητας κατά του νόμου της 21ης Απριλίου 2007, έκανε δεκτό ότι ο νομοθέτης μερίμνησε για τη διασφάλιση της ασφάλειας δικαίου και την αξιοποίηση της νομολογιακής εξελίξεως στον τομέα της αποδόσεως των δικηγορικών εξόδων, καθώς επίσης για τη διασφάλιση της προσβάσεως όλων των διοικουμένων στη δικαιοσύνη.

11 — <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52003PC0046&from=EN>.

12 — Οι δικαστικές αρχές νομιμοποιούνται επίσης να καταδικάζουν τον παραβάτη στα έξοδα του κατόχου του δικαιώματος, στα οποία μπορεί να περιλαμβάνεται η δικηγορική αμοιβή εφόσον είναι εύλογη (http://www.wipo.int/treaties/es/text.jsp?file_id=305906).

13 — <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52003PC0046&from=EN>.

Ανταποκρίνεται, επίσης, στην κατά το άρθρο 3 της οδηγίας γενική απαίτηση να μην είναι τα μέτρα, οι διαδικασίες και τα μέτρα αποκαταστάσεως ιδιαιτέρως περίπλοκα και δαπανηρά. Τα κατ' αποκοπήν ποσά συμβάλλουν στον αντικειμενικό προσδιορισμό του ανωτάτου ορίου πέραν του οποίου τα έξοδα δεν παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά αυτά.

38. Τέλος, η Ολλανδική Κυβέρνηση, παραθέτοντας την αιτιολογική σκέψη 17 της οδηγίας, υποστηρίζει ότι η κρίση περί του ευλόγου και αναλογικού χαρακτήρα πρέπει να γίνεται βάσει των συγκεκριμένων περιστάσεων κάθε υποθέσεως. Στον βαθμό κατά τον οποίον το κατ' αποκοπήν ποσό συμβάλλει στον υπολογισμό των εύλογων και αναλογικών δικαστικών εξόδων, το άρθρο 14 της οδηγίας δεν αποτελεί εμπόδιο στη θέσπιση διατάξεων αναγκαστικού δικαίου για τον περιορισμό της δικηγορικής αμοιβής μέχρις ενός ανώτατου ποσού.

39. Εν συνόψει, το άρθρο 14 της οδηγίας δεν αντιτίθεται, κατά την Ολλανδική Κυβέρνηση, σε σύστημα κατ' αποκοπήν ποσών, το οποίο θεσπίζεται από τον νόμο ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο, και βάσει του οποίου καθορίζεται η αποδοτέα δικηγορική αμοιβή, εφόσον τα ποσά αυτά μπορούν να θεωρηθούν, βάσει των χαρακτηριστικών της υποθέσεως, εύλογα και αναλογικά δικαστικά έξοδα.

40. Κατά την Πολωνική Κυβέρνηση, το άρθρο 14 της οδηγίας δεν απαιτεί να καλύπτει ο ηττηθείς διάδικος το σύνολο των δικαστικών εξόδων του νικήσαντος διαδίκου, αλλά μόνον όσα είναι εύλογα και αναλογικά. Ο καθορισμός κατ' αποκοπήν ποσών επιτρέπει, ακριβώς, να θεωρηθεί εύλογη η καταδίκη στα έξοδα.

41. Το βελγικό σύστημα καθιστά δυνατή την επίρριψη στον ηττηθέντα διάδικο των εξόδων του αντιδίκου στο πλαίσιο αποδεκτών κοινωνικό-οικονομικών όρων. Απαγορεύει, επιπλέον, στον νικήσαντα διάδικο να συμπεριλαμβάνει τεχνητά ή αδικαιολόγητα έξοδα, είτε κάνοντας χρήση δυσανάλογων χρηματοπιστωτικών μέσων σε σχέση με τους οικονομικούς πόρους του αντιδίκου, είτε κακή τη πίστι, έτσι ώστε ο ηττηθείς διάδικος να επιβαρύνεται όχι μόνο με τις αρνητικές συνέπειες που επάγεται η απόρριψη των αξιώσεών του, αλλά και με τεχνητά έξοδα.

42. Σκοπός του άρθρου 14 της οδηγίας είναι να μην αποθαρρυνθεί το θιγόμενο πρόσωπο να κινησει ένδικη διαδικασία για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων του διανοητικής ιδιοκτησίας. Στο βελγικό σύστημα, ο διάδικος μπορεί να υπολογίσει εκ των προτέρων το ποσό των εξόδων που θα του αποδοθεί ή, που θα πρέπει να καταβάλει. Η θέσπιση κατ' αποκοπήν ποσών καθιστά, επομένως, προβλέψιμα τα έξοδα και συμβάλλει ώστε οι διάδικοι να έχουν δυνατότητα επιλογής σε σχέση με την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους.

B — Επί του δευτέρου ερωτήματος

43. Ούτε η UVP ούτε η Πολωνική Κυβέρνηση υπέβαλαν παρατηρήσεις επί του δευτέρου ερωτήματος.

44. Η Telenet εκτιμά ότι το βελγικό νομολογιακό κριτήριο (κατά το οποίο, για την επίρριψη των εξόδων πραγματογνωμοσύνης στον ηττηθέντα διάδικο, απαιτείται η ύπαρξη υπαιτιότητας) αντιβαίνει στο άρθρο 14 της οδηγίας. Το άρθρο αυτό δεν περιέχει αναφορά στο κριτήριο της υπαιτιότητας, η δε επιείκεια στην οποία παραπέμπει είναι απλώς ένας μηχανισμός διορθώσεως του γενικού κανόνα, ήτοι, της αποδόσεως των ευλόγων και αναλογικών εξόδων, και όχι το σημείο αφετηρίας τους.

45. Κατά την Επιτροπή, τα έξοδα τεχνικής αρωγής πραγματογνώμονα εμπίπτουν στην έννοια των δικαστικών εξόδων του άρθρου 14 και μπορούν καταστούν αντικείμενο αποδόσεως. Η απαίτηση να συντρέχει υπαιτιότητα για τη γένεση του δικαιώματος αποδόσεως δεν συνάδει προς το άρθρο αυτό για τους ακόλουθους λόγους:

— το γράμμα του άρθρου 14 δεν περιλαμβάνει το κριτήριο αυτό και δεν επιτρέπει να συναχθεί ότι τα έξοδα πραγματογνωμοσύνης πρέπει να αντιμετωπίζονται διαφορετικά απ' ό, τι τα λοιπά έξοδα·

- το κριτήριο της υπαιτιότητας συνιστά σοβαρό εμπόδιο για την ανάκτηση από τον νικήσαντα διάδικο των εξόδων στα οποία υπεβλήθη για την προσκόμιση εκθέσεων πραγματογνωμοσύνης·
- το δικαστήριο, με αποφάσεις του σε τομείς που δεν καλύπτονται από την οδηγία, σχετίζονται, όμως, με την επιβολή της υποχρέωσης καταβολής αποζημιώσεως, έκρινε μη προσήκουσα την απαίτηση της υπάρξεως υπαίτιας συμπεριφοράς ως πρόσθετου στοιχείου για τη γένεση της ευθύνης¹⁴.

46. Κατά τη Βελγική Κυβέρνηση, τα έξοδα για την αμοιβή πραγματογνώμονα δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του νόμου της 21ης Απριλίου 2007. Το βελγικό Hof van Cassatie έχει αναγνωρίσει την αρχή του αποδοτέου των εξόδων αυτών υπό ορισμένες προϋποθέσεις: πρέπει, αφενός, να αποδεικνύεται η ύπαρξη υπαίτιας συμπεριφοράς η οποία να προκάλεσε τη συνιστάμενη στην καταβολή εξόδων και αμοιβών πραγματογνώμονα ζημία, και, αφετέρου, τα έξοδα αυτά να τελούν σε αιτιώδη συνάφεια με την υπαιτιότητα και την αναγκαιότητα της τεχνικής συμβουλής.

47. Βάσει της νομολογίας αυτής, υφίσταται, κατά την κρίση της Βελγικής Κυβερνήσεως, δυνατότητα πλήρους αποδόσεως των εξόδων πραγματογνωμοσύνης στον βαθμό κατά τον οποίον αποτελούν μέρος της ζημίας την οποία ο ηττηθείς διάδικος πρέπει να επανορθώσει λόγω συμβατικής ή εξωσυμβατικής ευθύνης. Το σύστημα είναι, επομένως, συμβατό με το άρθρο 14 της οδηγίας.

48. Κατά την άποψη της Ολλανδικής Κυβερνήσεως, τα έξοδα πραγματογνωμοσύνης πρέπει να αποδίδονται από τον ηττηθέντα διάδικο εφόσον είναι εύλογα και αναλογικά. Το άρθρο 14 δεν παρέχει κανενός είδους περιθώριο συστατικής ερμηνείας κατά την οποία τα έξοδα πραγματογνωμοσύνης είναι αποδοτέα μόνον εφόσον συντρέχει υπαιτιότητα του ηττηθέντος διαδίκου.

IV – Ανάλυση

A — Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος.

49. Το άρθρο 14 της οδηγίας χρησιμοποιεί δύο νομικούς όρους («δικαστικά έξοδα» και «λοιπές δαπάνες στις οποίες υπεβλήθη ο νικήσας διάδικος») οι οποίοι δεν είναι αναγκαίο να αναλυθούν λεπτομερώς για τους σκοπούς της απαντήσεως στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, καθώς η δικηγορική αμοιβή¹⁵ εντάσσεται χωρίς δυσκολία στην έννοια των δικαστικών εξόδων. Τα «δικαστικά έξοδα» περιλαμβάνουν εξ ορισμού αυτού του είδους την αμοιβή, τούτο δε ισχύει τόσο στη βελγική νομοθεσία¹⁶, όσο και στις λοιπές έννομες τάξεις καθώς και στον ίδιο τον Κανονισμό Διαδικασίας του Δικαστηρίου¹⁷.

14 — Αποφάσεις Dekker (C-177/88, EU:C:1990:383), Draehmpaehl (C-180/95, EU:C:1997:208) και Strabag κ.λπ. (C-314/09, EU:C:2010:567).

15 — Φρονώ ότι δεν ασκεί επιρροή το γεγονός ότι κατά το προπαρασκευαστικό στάδιο της οδηγίας απαλείφθηκε από το άρθρο της 14 η ρητή αναφορά στη δικηγορική αμοιβή, καθώς, με ή άνευ ρητής μνείας, πρόκειται για ένα από τα πιο χαρακτηριστικά σκέλη των δικαστικών εξόδων.

16 — Βλ. άρθρο 1018, παράγραφος 6, του βελγικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

17 — Άρθρο 144, στοιχείο β', του Κανονισμού Διαδικασίας. Το Δικαστήριο προσφεύγει παγίως στις έννοιες του ευλόγου χαρακτήρα, της αναλογικότητας και της ορθής εκτιμήσεως για τον προσδιορισμό των δικαστικών εξόδων που φέρουν οι διάδικοι. Υπό την έννοια αυτή, βλ., μεταξύ άλλων, διατάξεις στις υποθέσεις Deoleo κατά Aceites del Sur-Coosur (C-498/07 P-DEP, EU:C:2013:302, σκέψη 35)· Zafra Marroquinos κατά Calvin Klein Trademark Trust, (C-254/09 P-DEP, EU:C:2012:628, σκέψη 31)· Internationaler Hilfsfonds κατά Επιτροπής, (C-208/11 P-DEP, EU:C:2013:304, σκέψη 30)· Kronofrance κατά Γερμανίας κ.λπ. (C-75/05 P-DEP and C-80/05 P-DEP, EU:C:2013:458, σκέψη 48)· OCVV κατά Schröder (C-38/09 P-DEP, EU:C:2013:679, σκέψη 36)· Elf Aquitaine κατά Επιτροπής (C-521/09 P-DEP, EU:C:2013:644, σκέψη 28), και Wedl & Hofmann κατά Reber Holding (C-141/13 P-DEP, EU:C:2015:133, σκέψη 28).

50. Εφόσον η αμοιβή του δικηγόρου του νικήσαντος διαδίκου είναι «εύλογη και αναλογική», το άρθρο 14 της οδηγίας επιβάλλει ως γενικό κανόνα την καταβολή της από τον ηττηθέντα διάδικο, «εκτός εάν λόγοι επιείκειας επιβάλλουν άλλως». Το άρθρο εισάγει γενικό κανόνα επιδεχόμενο πολλών εξαιρέσεων: μεταξύ άλλων, όταν οι συνέπειες που απορρέουν από τον κανόνα αυτό είναι αντίθετες, στο πλαίσιο μεμονωμένης διαδικασίας, στην επιείκεια.

51. Τα επίθετα «εύλογα και αναλογικά»¹⁸ είναι, επομένως, καθοριστικά προκειμένου να κριθεί εάν ο καταδικασθείς στα έξοδα διάδικος πρέπει να αναλάβει την αμοιβή του δικηγόρου του αντιδίκου. Αμφότερα τα χαρακτηριστικά πρέπει να συντρέχουν ώστε να είναι δυνατή η εφαρμογή του κανόνα του άρθρου 14, αξίωμα που συνέχεται με το άρθρο 3 της οδηγίας, κατά το οποίο τα μέτρα, οι διαδικασίες και τα μέτρα αποκαταστάσεως που απαιτούνται για τη διασφάλιση της επιβολής των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας πρέπει να είναι «θεμιτά, δίκαια και αναλογικά».

52. Για την κρίση επί της «αναλογικότητας» των αμοιβών πρέπει να λαμβάνεται, καταρχάς, υπόψη, το «ευλόγως αναμενόμενο» που προτείνει η γερμανική απόδοση του άρθρου 14 της οδηγίας¹⁹. Θα ήταν, ενδεχομένως, δυνατή η θέσπιση εθνικής ρυθμίσεως κατά την οποία η απόδοση των δικηγορικών εξόδων δεν θεωρείται εύλογη όταν, παραδείγματος χάριν, η αρωγή του εν λόγω επαγγελματία είναι περιττή στο πλαίσιο συγκεκριμένης διαδικασίας, μεταξύ άλλων. Τα έξοδα που ζητείται να αποδοθούν από τον ηττηθέντα διάδικο μπορούν κάλλιστα, επομένως, να περιορίζονται στα «αναγκαία έξοδα» στα οποία υπεβλήθη ο νικήσας διάδικος²⁰.

53. Δεύτερον, πρέπει να εξεταστεί εάν η δικηγορική αμοιβή είναι «αναλογική», ήτοι, εάν τηρεί τη δέουσα σχέση με ένα σύνολο μεταβλητών οι οποίες, για ακόμη μία φορά, καθορίζονται από τον νόμο ή το εθνικό δικαστήριο. Παράγοντες όπως το αντικείμενο της διαφοράς, το ποσό της, η πολυπλοκότητα των χειρόμενων νομικών ζητημάτων, η καταβληθείσα εργασία για την προάσπιση των δικαιωμάτων, οι οικονομικές δυνατότητες του καταδικασθέντος στα δικαστικά έξοδα ή άλλοι παρόμοιοι θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψη προκειμένου να διαπιστωθεί εάν υφίσταται δέουσα αντιστοιχία (αναλογία) με την αμοιβή του δικηγόρου την οποία αξιώνει ο νικήσας διάδικος από τον ηττηθέντα διάδικο στο πλαίσιο διαφοράς με αντικείμενο την προστασία των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας.

54. Στην περίπτωση της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο δεν έχει αποφανθεί περί του ευλόγου και αναλογικού χαρακτήρα της αμοιβής του δικηγόρου, συνηγόρου της Telenet. Η εν λόγω κρίση εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητά του, το δε Δικαστήριο δεν μπορεί να το υποκαταστήσει στην κρίση του αυτή. Η απάντηση επί των προδικαστικών ερωτημάτων δεν πρέπει, επομένως, να θίγει την εξουσία εκτιμήσεως του αιτούντος δικαστηρίου ως προς το εάν το ποσό των 185 462,55 ευρώ, το οποίο αξιώνει η Telenet ως δικηγορικά έξοδα, είναι εύλογο και αναλογικό υπό τις περιστάσεις της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί. Εφόσον τούτο γίνει δεκτό, το αιτούν δικαστήριο πρέπει να ελέγξει περαιτέρω εάν η απόδοση του ποσού αυτού ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις επιείκειας, γεγονός που του παρέχει ένα αδιαμφισβήτητο περιθώριο χειρισμού. Όλες αυτές οι εκτιμήσεις ουδόλως τελούν υπό την αίρεση της αποφάνσεως, υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης, ως προς το κύρος του ανώτατου ορίου στο οποίο γίνεται αναφορά κατωτέρω.

18 — Σε ορισμένες γλωσσικές αποδόσεις της οδηγίας αμφότερα τα επίθετα αναφέρονται τόσο στα δικαστικά έξοδα όσο και στις λοιπές δαπάνες της δίκης. Σε άλλες, αντιθέτως (τη γαλλική, την ισπανική και την ιταλική) χρησιμοποιούνται μόνο για τα δικαστικά έξοδα. Η έννοια του κανόνα συνηγορεί υπέρ της επεκτάσεώς τους σε αμφότερες τις κατηγορίες, όπως συμβαίνει με την αγγλική, γερμανική, πορτογαλική ή ολλανδική απόδοση.

19 — Η γερμανική απόδοση του άρθρου 14 της οδηγίας αναφέρεται στα «Prozesskosten und sonstigen Kosten [...] soweit sind zumutbar und angemessen» (η υπογράμμιση δική μου).

20 — Ο όρος «αναγκαία έξοδα» περιλαμβάνεται αυτολεξεί στο ήδη παρατεθέν άρθρο 144, στοιχείο β', του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, υπό τον τίτλο «Έξοδα δυνάμενα να αναζητηθούν». Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται, ιδίως, «τα έξοδα μετακινήσεως και διαμονής και η αμοιβή των εκπροσώπων, συμβούλων ή δικηγόρων».

55. Ούτε η οδηγία στο σύνολό της, ούτε το άρθρο 14 μπορούν να τύχουν αυτοτελούς ερμηνείας, ανεξαρτήτως δηλαδή από τις αξίες και τις αρχές από τις οποίες διαπνέεται η έννομη τάξη της Ένωσης, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται τόσο η ασφάλεια δικαίου, όσο και το δικαίωμα αποτελεσματικής ένδικης προστασίας υπό την έκφασή του ως δικαιώματος προσβάσεως στη δικαιοσύνη.

56. Παρά το γεγονός ότι πολλοί από τους μετέχοντες στη διαδικασία επικαλέστηκαν —ιδίως η Βελγική Κυβέρνηση—, με τις παρατηρήσεις τους, τη δικονομική αυτονομία των κρατών μελών, δεν είναι δυνατό να μη ληφθεί υπόψη, κατά την ερμηνεία του άρθρου 14 της οδηγίας, το τελεολογικό κριτήριο: σκοπός της οδηγίας είναι η προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών προκειμένου να διασφαλιστεί υψηλό, ισοδύναμο και *ομοιογενές* επίπεδο προστασίας της διανοητικής ιδιοκτησίας στην εσωτερική αγορά. Τα κράτη μέλη οφείλουν να θεσπίσουν, σε συνάρτηση προς τον στόχο αυτό, τα μέτρα, τις διαδικασίες και τα μέτρα αποκαταστάσεως που απαιτούνται για τη διασφάλιση της επιβολής των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, πάντοτε όμως εντός του κανονιστικού πλαισίου που θέτει η οδηγία.

57. Εντός του κανονιστικού αυτού πλαισίου, διακρίνεται ένα στοιχείο η σπουδαιότητα του οποίου δεν μπορεί επίσης να παραβλεφθεί: οι διαδικασίες και τα μέτρα αποκαταστάσεως που τα κράτη μέλη οφείλουν να θεσμοθετήσουν στο πεδίο αυτό δεν πρέπει να είναι «περίπλοκα και δαπανηρά άνευ λόγου» (άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας). Κατά συνέπεια, τα «έξοδα» των αντίστοιχων ενδίκων διαδικασιών δεν μπορούν να επάγονται βάρη ιδιαίτερας επαχθή²¹ για τους διαδίκους.

58. Από συστηματικής απόψεως, η «αποζημίωση» και τα «δικαστικά έξοδα» εντάσσονται στο ίδιο (έκτο) τμήμα της οδηγίας. Μολονότι η αιτιολογική σκέψη 26, η οποία αφορά την αποκατάσταση της προκληθείσας ζημίας, δεν αναφέρεται στα δικαστικά έξοδα, θα μπορούσε, εντούτοις, κάλλιστα να υποστηριχθεί ότι η από κοινού τοποθέτησή τους αναδεικνύεται σε ένα επιπλέον στοιχείο που προβλέπει η οδηγία υπέρ της ικανοποίησης των αξιώσεων αποζημίωσης που έχουν οι δικαιούχοι δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας. Το πράττει, ωστόσο, θεσπίζοντας απλώς έναν «γενικό κανόνα», δεκτικό εξαιρέσεων, και εξαρτώντας την εφαρμογή του από παράγοντες διαφορετικούς από εκείνους που συνθέτουν το καθεστώς αποζημίωσης.

59. Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί σχετικά με τα δικαστικά έξοδα στις διαδικασίες που αφορούν την προστασία των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας με τις αποφάσεις *Realchemie Nederland*²² και *Diageo Brands*²³. Από τις αποφάσεις αυτές, και ιδίως από τη σκέψη 49 της αποφάσεως *Realchemie Nederland*²⁴, μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα, στο οποίο είχε γίνει προηγουμένως αναφορά, ότι το άρθρο 14 της οδηγίας αποτελεί ένα πρόσθετο στοιχείο που κατατείνει στην πλήρη αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη ο δικαιούχος δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας. Το Δικαστήριο επισημαίνει, επιπλέον, ότι το άρθρο 14 της οδηγίας σκοπό έχει να ενισχύσει το επίπεδο προστασίας της διανοητικής ιδιοκτησίας, αποτρέποντας το ενδεχόμενο να αποθαρρυνθεί ο θιγόμενος να ασκήσει ένδικο βοήθημα για την προάσπιση των δικαιωμάτων του.

21 — Η ανησυχία αυτή είναι εμφανής στην οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση, όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ L 156, σ. 17). Σύμφωνα με τα άρθρα 10α, παράγραφος 5, και 15α, πέμπτο εδάφιο, αντιστοίχως, των δύο τελευταίων αυτών οδηγιών, οι ένδικες διαδικασίες δεν πρέπει να έχουν απαγορευτικό κόστος.

22 — Υπόθεση C-406/09 (EU:C:2011:668, σκέψεις 48 και 49).

23 — Υπόθεση C-681/13 (EU:C:2015:471, σκέψη 72).

24 — Υπόθεση C-406/09, EU:C:2011:668. Κατά γενικό κανόνα, εκείνος που προσέβαλε δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας πρέπει να φέρει στο ακέραιο τις οικονομικές συνέπειες της συμπεριφοράς του.

60. Με την απόφαση *Realchemie Nederland*, το Δικαστήριο παρέλειψε, ωστόσο, να αποφανθεί επί του ευλόγου και αναλογικού χαρακτήρα των δικαστικών εξόδων, στον βαθμό που δεν ήταν αναγκαίο για τους σκοπούς της εν λόγω προδικαστικής παραπομπής²⁵. Το ζήτημα της ερμηνείας και του εύρους του άρθρου 14 παραμένει, επομένως, εκκρεμές και τούτο, ακριβώς, είναι το αντικείμενο της υπό κρίση αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

61. Η αρχή της ασφάλειας δικαίου, όπως παγίως γίνεται δεκτό από τη νομολογία, συνδέεται με αυτήν της προβλεψιμότητας της δικαιοδοτικής κρίσεως. Το Δικαστήριο έχει κρίνει επανειλημμένως ότι «[...] η νομοθεσία της Ένωσης πρέπει να είναι βέβαιη, η δε εφαρμογή της προβλέψιμη για τους υποκείμενους σ' αυτή, ενώ η επιταγή αυτή της ασφάλειας δικαίου πρέπει να τηρείται με ιδιαίτερη αυστηρότητα οσάκις πρόκειται για νομοθεσία που μπορεί να έχει οικονομικές συνέπειες, ώστε να μπορούν οι ενδιαφερόμενοι να γνωρίζουν με ακρίβεια την έκταση των υποχρεώσεων που τους επιβάλλει»²⁶.

62. Συμπλήρωμα της εν λόγω αρχής, χρήσιμο για την ορθή ερμηνεία του άρθρου 14 της οδηγίας, είναι η υποχρέωση των κρατών μελών να προωθήσουν μηχανισμούς που καθιστούν ευχερέστερη τη δυνατότητα προβλέψεως των δικαστικών εξόδων. Πράγματι, με την απόφαση Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου²⁷, κατά την εξέταση «διατάξεως περιορισμού των δικαστικών εξόδων» που προβλέπει το αγγλικό δίκαιο, το Δικαστήριο επισήμανε την ανάγκη διασφαλίσεως εύλογης προβλεψιμότητας, τόσο επί της αρχής όσο και ως προς το ύψος των δικαστικών εξόδων.

63. Δεν προκαλεί, επομένως, έκπληξη ότι ορισμένοι εξ όσων υπέβαλαν γραπτές παρατηρήσεις τόνισαν ότι η προβλεψιμότητα αποτελεί αντίβαρο στην ασφάλεια δικαίου, ενώ και οι δύο αυτές αρχές αποτελούν κρίσιμα στοιχεία για τον προσδιορισμό του ύψους των δικαστικών εξόδων. Ένας εκ των αποφασιστικών παραγόντων για τη συμμετοχή σε ένδικη διαδικασία είναι το οικονομικό της κόστος και το προβλεπόμενο οικονομικό βάρος που πρέπει να αναλάβουν οι θιγόμενοι.

64. Υπό το πρίσμα αυτό, δεν μπορώ να συνταχθώ με μια ερμηνεία του άρθρου 14 της οδηγίας η οποία κατατείνει στο να συμπεριλαμβάνεται, οπωσδήποτε, στα δικαστικά έξοδα το συνολικό ποσό της δικηγορικής αμοιβής που κατέβαλε ο νικήσας διάδικος. Υποστηρίζω, αντιθέτως, ότι: α) τα αποδοτέα έξοδα σε σχέση με τη δαπάνη αυτή είναι μόνον όσα αντιστοιχούν, σε κάθε περίπτωση, σε εύλογα και αναλογικά έξοδα και β) τα κράτη μέλη μπορούν, ακριβώς για λόγους προβλεψιμότητας, να καθορίζουν κατά τρόπο «αντικειμενικό» και γενικό το ανώτατο πόσο αποδοτέων εξόδων, εντός ορισμένης κλίμακας όπως αυτή που προβλέπει η επίμαχη βελγική νομοθεσία.

65. Δεν πρέπει να συγχέεται η σχέση δικηγόρου-πελάτη με εκείνη η οποία αποτελεί τον γενεσιουργό λόγο της υποχρεώσεως αποδόσεως των δικαστικών εξόδων. Η πρώτη είναι συμβατική σχέση παροχής υπηρεσιών, στο πλαίσιο της οποίας οι συμβαλλόμενοι καθορίζουν ελεύθερα το οικονομικό αντίτιμο που οφείλει ο πελάτης στον δικηγόρο του. Η δεύτερη αποτελεί νομική-οικονομική σχέση η οποία σκοπεί στην αποζημίωση του νικήσαντος διαδίκου, από τον ηττηθέντα διάδικο, για τα έξοδα στα οποία υπεβλήθη για τους σκοπούς ένδικης διαδικασίας.

66. Η διαφορετική φύση των δύο σχέσεων είναι ουσιαστική, διότι στην πρώτη (τη συμβατική) οι υποκειμενικές εκτιμήσεις έχουν βαρύνοντα ρόλο, η δε αποδοχή των οικονομικών όρων του δικηγόρου εξαρτάται εξ ολοκλήρου από τη βούληση του πελάτη του, ο οποίος μπορεί, κάλλιστα, να αποταθεί σε άλλον επαγγελματία για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων του. Στη δικονομική σχέση δεν υφίσταται

25 — Υπόθεση C-406/09, EU:C:2011:668. Το Δικαστήριο περιορίστηκε να εξετάσει εάν τα δικαστικά έξοδα σχετικά με διαδικασία κηρύξεως εκτελεστότητας που κινήθηκε σε κράτος μέλος, κατά τη διάρκεια της οποίας ζητήθηκε η αναγνώριση και η εκτέλεση αποφάσεως που εκδόθηκε σε άλλο κράτος μέλος, στο πλαίσιο διαφοράς όσον αφορά τον σεβασμό δικαιώματος διανοητικής ιδιοκτησίας, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 14 της οδηγίας.

26 — Απόφαση *Ιρλανδία κατά Επιτροπής* (325/85, EU:C:1987:546, σκέψη 18).

27 — Υπόθεση C-530/11 (EU:C:2014:67, σκέψεις 52 επ.). Οι εσωτερικοί κανόνες καθιστούσαν δυνατόν τον κατ' αρχήν περιορισμό των εξόδων που ενδεχομένως θα οφείλονταν κατά το πέρας της διαδικασίας.

αυτή η ελευθερία επιλογής και, ως εκ τούτου, είναι λογικό να έχουν εφαρμογή αντικειμενικά κριτήρια²⁸, σκοπούντα στον προσδιορισμό, και ενδεχομένως μετριασμό του ποσού που μπορεί να αναζητηθεί ως δικηγορική αμοιβή από εκείνον ο οποίος δεν είχε κανενός είδους συμμετοχή στην επιλογή του δικηγόρου του αντιδίκου του.

67. Τα αντικειμενικά κριτήρια μπορούν να αμβλύνονται βάσει των μέσων αμοιβών που δίδονται για νομική αρωγή, κάτι που συμβάλλει, επιπλέον, στην προώθηση της δικονομικής ισότητας των διαδίκων, ώστε να μη μπορεί ο ένας εξ αυτών, αυτός που βρίσκεται σε καλύτερη οικονομική κατάσταση, να μετακυλίει το βάρος της δικής του επιλογής στον αντίδικο. Εάν ήταν δυνατή η μετακύλιση του συνολικού ποσού της δικηγορικής αμοιβής στον αντίδικο, ο ενάγων με μεγαλύτερη οικονομική ισχύ θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει την ικανότητά του επιλογής κατά τρόπο σχεδόν εξαναγκαστικό. Ενόψει του κινδύνου να υποχρεωθεί να καταβάλει τα ιδιαίτερος υψηλά έξοδα του δικηγόρου του αντιδίκου, ο θιγόμενος ενδέχεται να αποφασίσει ότι είναι μάταιο να αγωνιστεί και ότι είναι πιο ασφαλές να παραιτηθεί της ασκήσεως ενδίκων βοηθημάτων και μέσων. Η αρχή της δικονομικής ισότητας και το δικαίωμα προσβάσεως στη δικαιοσύνη, με τις οποίες συνδέεται αναπόφευκτα η υπό κρίση διαφορά²⁹, θα μπορούσαν να καταστούν άνευ αντικειμένου.

68. Βεβαίως, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας, οι διαδικασίες και τα μέτρα αποκαταστάσεως που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της πρέπει να είναι «αποτελεσματικά, αναλογικά και αποτρεπτικά». Ωστόσο, η αποτρεπτικότητα μπορεί να λειτουργήσει υπό διττή έννοια: κατά το μάλλον, κάποιος θα μπορούσε να αποθαρρυνθεί να κινήσει ένδικη διαδικασία δεδομένου ότι, σε περίπτωση ήττας, θα έπρεπε να αντιμετωπίσει πολύ υψηλά έξοδα· κατά το ήττον, διότι, σε περίπτωση νίκης, θα μπορούσε να αναζητήσει πολύ μικρό τμήμα των εξόδων στα οποία υπεβλήθη. Κατά την κρίση μου, η «αποτρεπτική» δυναμική σε αυτού του είδους τις διαδικασίες μπορεί να επιτευχθεί, όσον αφορά τα δικαστικά έξοδα, εφόσον αυτά υπολογίζονται σύμφωνα με προβλέψιμους κανόνες, οι οποίοι έχουν τεθεί εκ των προτέρων με όρους αντικειμενικώς εύλογους και αναλογικούς. Τα αποδοτέα από τον ηττηθέντα διάδικο δικηγορικά έξοδα θα μπορούσαν να συνιστούν σοβαρό εμπόδιο στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη (ήτοι, παράγοντα υπερβολικά «αποτρεπτικό», έως του σημείου να μετατρέπεται σε «δαπανηρό», κάτι που απαγορεύει το άρθρο 3 της οδηγίας) αν ο καθορισμός τους επαφιόταν, αποκλειστικώς, στον δικαιούχο χωρίς εξωτερικό έλεγχο όσον αφορά το ύψος τους.

69. Πληροί τα κριτήρια αυτά σύστημα, όπως το βελγικό, το οποίο θεσπίζει ανώτατο όριο στην δικηγορική αμοιβή την οποία οφείλει να αποδώσει ο καταδικασθείς στα έξοδα διάδικος; Κανείς εκ των μετεχόντων στην υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως (ούτε η Telenet) δεν ισχυρίστηκε ότι, σε αφηρημένο επίπεδο, τα απόλυτα όρια συνιστούν, αυτά καθεαυτά, παράβαση του άρθρου 14 της οδηγίας³⁰, πράγμα με το οποίο συμφωνώ³¹. Η Επιτροπή αναγνωρίζει κατηγορηματικώς ότι το άρθρο αυτό δεν απαγορεύει τη θέσπιση συστημάτων καθορισμού κατ' αποκοπήν ποσών, καθώς η σχετική

28 — Το Δικαστήριο χρησιμοποίησε τον όρο «αντικειμενικώς εύλογο» των εξόδων στην απόφαση Edwards και Pallikaropoulos (C-260/11, EU:C:2013:221), στη σκέψη 40 της οποίας, κατά τη στάθμιση του μεμονωμένου συμφέροντος του προσφεύγοντος και του γενικού συμφέροντος (στην υπόθεση εκείνη, υπό μορφή προστασίας του περιβάλλοντος), επισημαίνεται ότι «η σχετική εκτίμηση δεν μπορεί [...] να αφορά αποκλειστικώς και μόνον την οικονομική κατάσταση του ενδιαφερομένου, αλλά πρέπει να στηρίζεται και σε μια αντικειμενική ανάλυση του ύψους των δικαστικών εξόδων [...]». Υπ' αυτή την έννοια, τίθεται ζήτημα στις περιπτώσεις που, εκ πρώτης όψεως, το κόστος της διαδικασίας είναι αντικειμενικά υπέρμετρο. Έτσι, το κόστος της διαδικασίας δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει τις οικονομικές δυνατότητες του ενδιαφερομένου ούτε να είναι, εν πάση περιπτώσει, αντικειμενικά υπέρμετρο εκ πρώτης όψεως».

29 — Δεν μπορεί να ισχύει κάτι διαφορετικό, καθώς το δικαίωμα αποτελεσματικής ένδικης προστασίας αναγνωρίζεται από το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η μνεία του είναι αναγκαία, δεδομένου ότι το αντικείμενο της διαφοράς εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης (άρθρο 51 του Χάρτη).

30 — Ορισμένοι εξ αυτών επικαλέστηκαν, προς στήριξη της απόψεώς τους, τη Συμφωνία για την ίδρυση Ενιαίου Δικαστηρίου Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας (EE 2013, C 175, σ. 1) η οποία προβλέπει όχι μόνον την εφαρμογή κριτηρίων περί ευλόγου και αναλογικού χαρακτήρα, αλλά και ανώτατο όριο όσον αφορά τα έξοδα, ως εξής: «Τα εύλογα και αναλογικά δικαστικά έξοδα και οι λοιπές δαπάνες στις οποίες υπεβλήθη ο νικήσας διάδικος βαρύνουν κατά κανόνα τον ηττηθέντα διάδικο, εκτός εάν λόγοι επιείκειας επιβάλλουν άλλως, εντός ανωτάτου ορίου που καθορίζεται σύμφωνα με τους Κανονισμούς Διαδικασίας» (η υπογράμμιση δική μου).

31 — Ο δικηγόρος της Telenet παραδέχθηκε, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ότι δεν θα είχε κανενός είδους ένσταση όσον αφορά την εφαρμογή του ανωτάτου ορίου που καθορίζεται από το βασιλικό διάταγμα, εφόσον το ποσό του ήταν υψηλότερο.

εξουσία απορρέει από το περιθώριο εκτιμήσεως των κρατών μελών. Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται οι παρατηρήσεις των Κάτω Χωρών: οι όροι «εύλογα και αναλογικά» και η επίκληση της «επιείκειας» του άρθρου 14 της οδηγίας είναι τόσο ευρείς που παρέχουν στα κράτη μέλη ελευθερία επιλογής.

70. Το Βασίλειο του Βελγίου προβάλλει επιχείρημα υπέρ της εφαρμογής της αρχής της δικονομικής αυτονομίας των κρατών. Φρονώ, αντιθέτως, όπως προανέφερα, ότι, εφόσον υφίσταται ειδική διάταξη στην οδηγία που φιλοδοξεί να «εναρμονίσει» τη μεταχείριση των δικαστικών εξόδων σε μεμονωμένη κατηγορία διαφορών (των σχετικών με τη διανοητική ιδιοκτησία), η ρύθμιση των ενδίκων βοηθημάτων και μέσων απόκειται, βεβαίως, στα κράτη μέλη, εντός, όμως, του πλαισίου της οδηγίας³².

71. Το βελγικό σύστημα καθορισμού των δικαστικών εξόδων, το οποίο στηρίζεται στο κριτήριο του ηττηθέντος διαδίκου (ο ηττηθείς διάδικος καταβάλλει την αμοιβή του δικηγόρου του νικήσαντος διαδίκου) θέτει ορισμένα ανώτατα και κατώτατα όρια στο δικαίωμα αποδόσεως των εξόδων, σε συνάρτηση προς το ποσό της διαφοράς³³. Ο επακριβής προσδιορισμός του ποσού που ζητείται να αποδοθεί εναπόκειται στο επιληφθέν δικαστήριο, το οποίο το καθορίζει λαμβάνοντας υπόψη τις περιστάσεις της υποθέσεως, πάντοτε εντός των εν λόγω ορίων.

72. Στο πλαίσιο της κύριας δίκης, το δικαστήριο υπολόγισε τα έξοδα για την οφειλόμενη πρωτοδίκως δικηγορική αμοιβή στα 11 000 ευρώ, ήτοι, στο ανώτατο ποσό για απαιτήσεις μη αποτιμητές σε χρήμα, κατά το άρθρο 3 του βασιλικού διατάγματος. Το επιδικασθέν ποσό είναι, επομένως, πολύ χαμηλότερο από αυτό που ζήτησε η νικήσασα διάδικος (άνω των 185 000 ευρώ). Το γεγονός αυτό δεν είναι, παρά τα φαινόμενα, πράγματι σημαντικό καθώς, αφενός, δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο, αλλά στο εθνικό δικαστήριο, να κρίνει εάν η αμοιβή αυτή είναι εύλογη και αναλογική· αφετέρου, από τα στοιχεία που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο δεν μπορεί να συναχθεί ποιο θα μπορούσε να είναι το σημείο της δέουσας ισορροπίας.

73. Για την απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι, κατά την άποψή μου, αναγκαία η εξέταση του βελγικού συστήματος στο σύνολό του, υπό το πρίσμα των συνήθων ποσών που δίδονται για δικηγορική αμοιβή στην εν λόγω χώρα. Το άρθρο 14 της οδηγίας, μολονότι αποσκοπούσε στην εναρμόνιση του νομικού καθεστώτος περί τα δικαστικά έξοδα των διαδικασιών στον τομέα της διανοητικής ιδιοκτησία για όλα τα κράτη μέλη, δεν είχε ως σκοπό την εξομοίωση ή την προσέγγιση των δικηγορικών αμοιβών σε αυτά, οι οποίες διαφέρουν εμφανώς από κράτος σε κράτος. Πράγματι, το βασιλικό διάταγμα εκδόθηκε αφού είχε προηγουμένως ληφθεί υπόψη η θετική γνώμη των βελγικών επαγγελματικών οργανώσεων (των δικηγορικών συλλόγων), και, ως εκ τούτου πρέπει, κατ' αρχήν, να γίνει δεκτό ότι τα προβλεπόμενα σε αυτό ανώτατα ποσά ανταποκρίνονται στον μέσο όρο των ισχυουσών στο Βέλγιο αμοιβών. Οι οργανώσεις αυτές βρίσκονται σε ιδανική θέση για να προτείνουν τα «αντικειμενικώς εύλογα» πρότυπα πέραν των οποίων κανείς δεν πρέπει να είναι υποχρεωμένος, στο Βέλγιο, να καταβάλλει την αμοιβή του δικηγόρου του αντιδίκου.

74. Η δυνατότητα προβλέψεως του ποσού των δικαστικών εξόδων, στην καταβολή των οποίων εκτίθενται οι διάδικοι από την ίδια την κίνηση της διαδικασίας, συνηγορεί, ομοίως, υπέρ του σχεδιασθέντος από τον Βέλγο νομοθέτη συστήματος. Όπως επισήμανα προηγουμένως, η προστασία της ασφάλειας δικαίου απαιτεί να είναι διαθέσιμα συγκεκριμένα δεδομένα (σταθερά ή ποσοστιαία) βάσει των οποίων είναι δυνατός ο υπολογισμός του οικονομικού κινδύνου που ενέχει η κίνηση ένδικης διαδικασίας για όσους μετέχουν σ' αυτήν, είτε ως ενάγοντες είτε ως εναγόμενοι.

32 — Με την απόφαση Diageo Brands (C-681/13, EU:C:2015:471, σκέψη 73), το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διατάξεις της οδηγίας δεν έχουν σκοπό να διέπουν όλες τις πτυχές που συνδέονται με τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, αλλά μόνο αυτές που είναι συμφυείς, αφενός, με την τήρηση των δικαιωμάτων αυτών και, αφετέρου, με τις προσβολές τους, επιβάλλοντας την ύπαρξη αποτελεσματικών μέσων έννομης προστασίας για την αποτροπή ή την παύση κάθε προσβολής υπάρχοντος δικαιώματος διανοητικής ιδιοκτησίας ή την αποκατάσταση των συνεπειών της προσβολής αυτής.

33 — Στο σημείο 16 των παρούσων προτάσεων παρατίθεται ο πίνακας στον οποίο εμφανίζονται τα ανώτατα ποσά, σε συνάρτηση με το ποσό της διαφοράς. Όταν πρόκειται για αίτηση μη αποτιμητή σε χρήμα, το ποσό κυμαίνεται από 82,50 έως 11 000 ευρώ. Τα ποσά αυτά οφείλονται σε κάθε διαδικαστικό στάδιο, ήτοι σε κάθε δικαιοδοτικό βαθμό.

75. Εκκινώντας από τις εκτιμήσεις αυτές, φρονώ ότι το άρθρο 14 της οδηγίας δεν αφήνει περιθώριο στο Δικαστήριο να «διορθώσει» τη βούληση του Βέλγου νομοθέτη, όπως αυτή εκφράστηκε στους δύο εθνικούς κανόνες που εξετέθησαν προηγουμένως, σχετικά με το ανώτατο όριο δικηγορικής αμοιβής πέραν του οποίου ο καταδικασθείς στα έξοδα δεν υπέχει υποχρέωση αποδόσεως των δικηγορικών εξόδων του αντιδίκου. Εκτιμώ ότι οι βελγικές αρχές είχαν στη διάθεσή τους —και το κατέστησαν σαφές κατά την κατάρτιση των διατάξεων αυτών— ακριβείς πληροφορίες για την εγκαθίδρυση συστήματος ανώτατης δικηγορικής αμοιβής (την οποία οφείλει αποδώσει ο ηττηθείς διάδικος) σύμφωνα με τα δικά τους πρότυπα εξόδων, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων περιστάσεων υπό τις οποίες παρέχεται η νομική αρωγή στη χώρα αυτή, μεταξύ άλλων παραγόντων³⁴.

76. Το γεγονός ότι, στο πλαίσιο του συστήματος αυτού, τα ανώτατα όρια έχουν καθοριστεί κατά τρόπον ώστε, όσον αφορά τις αποτιμητές σε χρήμα απαιτήσεις η αποδοτέα δικηγορική αμοιβή να μην μπορεί να υπερβαίνει τα 30 000 ευρώ ανά βαθμό δικαιοδοσίας και, σε σχέση τις μη αποτιμητές σε χρήμα απαιτήσεις, επίσης ανά βαθμό δικαιοδοσίας, τα 11 000 ευρώ θα μπορούσε να εγείρει ζητήματα από διάφορες απόψεις, όχι όμως υπό το πρίσμα της συμβατότητάς του προς το άρθρο 14 της οδηγίας. Αναμφίβολα, το σύστημα θα μπορούσε να βελτιωθεί (παραδείγματος χάριν, να θεσπιστούν μεμονωμένες εξαιρέσεις για εξαιρετικές περιπτώσεις) όμως, όπως είναι διαμορφωμένο, δεν παραβαίνει το επίμαχο άρθρο της οδηγίας, η διατύπωση του οποίου, όπως έχω ήδη τονίσει, θεσπίζει «γενικό κανόνα» δεκτικό εξαιρέσεων με προσφυγή στους κανόνες της λογικής και της αναλογικότητας οι οποίοι παρέχουν στα κράτη μέλη ευρύ περιθώριο ελευθερίας κατά τη διαμόρφωση της νομοθετικής ρυθμίσεως. Ο εθνικός νομοθέτης δύναται, κατά τη γνώμη μου, να αξιολογήσει ο ίδιος, λαμβάνοντας υπόψη τη νομική παράδοση και το καθεστώς νομικής αρωγής στο Βέλγιο, μεταξύ άλλων παραγόντων, το όριο πέραν του οποίου η αποδοτέα από τον ηττηθέντα διάδικο δικηγορική αμοιβή παύει να είναι εύλογη.

B — Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος.

77. Για την απάντηση στο δεύτερο ερώτημα είναι αναγκαία η εκκίνηση από τους όρους με τους οποίους το αιτούν δικαστήριο περιγράφει το εθνικό δίκαιο. Η προκειμένη του είναι ότι «κατά τη [βελγική] νομολογία, τα έξοδα τεχνικού συμβούλου μπορούν να αναζητηθούν μόνο σε περίπτωση πταίσματος (συμβατικού ή εξωσυμβατικού)». Υφίσταται ομογνωμία ως προς το ότι η απόδοση των εξόδων πραγματογνωμοσύνης (συμπεριλαμβανομένων αυτών που αφορούν τα έξοδα ειδικών ή τεχνικών συμβούλων) δεν υπόκειται στους κανόνες για την απόδοση της δικηγορικής αμοιβής.

78. Το αιτούν δικαστήριο διατυπώνει αμφιβολίες ως προς το εάν η βελγική νομολογία σχετικά με την απόδοση των εξόδων αυτών συνάδει με το άρθρο 14 της οδηγίας. Οι μετέχοντες στην παρούσα διαδικασία, εκτός της Βελγικής Κυβερνήσεως, συγκλίνουν, με τις γραπτές παρατηρήσεις τους, στην άποψη περί ασυμβατότητας.

79. Πριν καταλήξω στην απάντηση οφείλω δύο διευκρινίσεις. Η πρώτη έγκειται στο ότι η έννοια των αποδοτέων εξόδων για αρωγή πραγματογνωμόνων, ειδικών ή τεχνικών συμβούλων μπορεί να καλύπτει διάφορες πραγματικότητες, μερικές εκ των οποίων δεν εντάσσονται αναγκαστικά στην κατηγορία των «δικαστικών εξόδων». Η τελευταία αυτή κατηγορία δεν περιλαμβάνει κάθε είδους δαπάνη λιγότερο ή περισσότερο «συνδεόμενη» με την άσκηση του ενδίκου βοηθήματος ή μέσου ή αποδοτέα «επ' ευκαιρία» αυτού, αλλά αυτές που έλκουν άμεσα και ευθέως την προέλευσή τους από την ίδια τη διαδικασία. Ένα πρόσωπο, φυσικό ή νομικό, μπορεί να προβεί σε προκαταρκτικές ενέργειες, ή ακόμη και σε προηγούμενες επαφές με ορισμένους συμβούλους ή ειδικούς, χωρίς η

34 — Το βελγικό Συνταγματικό Δικαστήριο επισήμαινε με την απόφαση 182/2008 ότι ο νόμος της 21ης Απριλίου 2007, καθώς και το βασιλικό διάταγμα που εκδόθηκε για τους σκοπούς της εφαρμογής του εν λόγω νόμου, εισήγαγαν περιορισμό στο αποδοτέο από τον ηττηθέντα στον νικήσαντα διάδικο ποσό, λόγω «της βουλήσεως του νομοθέτη να διαφυλαχθεί η πρόσβαση των λιγότερο ευνοημένων ατόμων στη δικαιοσύνη και να περιοριστούν οι “διαδικασίες εντός της διαδικασίας”, όσον αφορά τα ποσά που θα μπορούσαν να αποδοθούν ως δικηγορική αμοιβή».

δαπάνη αυτή να εμπίπτει κατ' ανάγκην στα «δικαστικά έξοδα». Κατά την αιτιολογική σκέψη 26 της οδηγίας, οι «δαπάνες έρευνας και εντοπισμού» που πραγματοποιούνται εντός του πεδίου προστασίας των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας εμπίπτουν στο κεφάλαιο που αφορά την αποζημίωση (άρθρο 13) και όχι σε αυτό που αφορά τα δικαστικά έξοδα (άρθρο 14).

80. Η δεύτερη διευκρίνιση είναι ότι ο βελγικός Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας (άρθρο 1018, παράγραφος 4) συγκαταλέγει μεταξύ των δικαστικών εξόδων των οποίων η καταβολή βαρύνει τον ηττηθέντα διάδικο —ήτοι, υπάγει στο γενικό καθεστώς της επιβαρύνσεως του ηττηθέντος διαδίκου— τα έξοδα μαρτύρων και πραγματογνωμόνων όταν διατάσσεται η «διεξαγωγή αποδείξεων». Δεν φαίνεται να έχει εφαρμογή στα εν λόγω έξοδα πραγματογνωμοσύνης το (υποκειμενικό) κριτήριο περί υπαιτιότητας, στο οποίο αναφέρεται το αιτούν δικαστήριο, αλλά ο (αντικειμενικός) κανόνας περί ηττηθέντος διαδίκου.

81. Πρέπει να διασαφηνιστεί, επομένως, σε ποια ακριβώς έξοδα πραγματογνωμοσύνης αναφέρεται η βελγική νομολογία όταν συνδέει την απόδοσή τους με την ύπαρξη υπαιτιότητας για την πρόκληση ζημίας, υπαιτιότητα στην οποία θεμελιώνεται η υποχρέωση αποζημίωσης³⁵. Μπορούν να υφίστανται δύο είδη αποδοτέων ποσών τα οποία προκλήθηκαν από τη διενέργεια αποδείξεων τεχνικού χαρακτήρα: α) τα ανακύψαντα λόγω της αρωγής ειδικών (πραγματογνωμόνων) στη διαδικασία, τα οποία προβλέπονται στο άρθρο 1018, παράγραφος 4, του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, και β) όσα προέκυψαν εκτός της διαδικασίας προς στήριξη της αγωγής ή της αντικρούσεώς της. Η νομολογία την οποία επικαλούνται το αιτούν δικαστήριο και η ίδια η Βελγική Κυβέρνηση δεν θα μπορούσε να αφορά παρά μόνον τα τελευταία.

82. Με όλες αυτές τις επιφυλάξεις, η απάντηση που προτείνω να δοθεί στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα έχει δύο όψεις. Κατά την κρίση μου, η εθνική νομολογία στην οποία αναφέρεται το αιτούν δικαστήριο δεν αντιβαίνει προς το άρθρο 14 της οδηγίας εφόσον τα έξοδα τεχνικής αρωγής των οποίων ζητείται η απόδοση δεν εμπίπτουν στην έννοια «δικαστικά έξοδα», λόγω των ιδιαίτερων περιστάσεών τους, όπως είναι παραδείγματος χάριν, ο αμιγώς προκαταρκτικός τους χαρακτήρας ή λόγω άλλων παραγόντων, σε μερικούς από τους οποίους αναφέρθηκα προηγουμένως. Στην περίπτωση αυτή, είναι πιθανό η απόδοσή τους να είναι εφικτή δυνάμει του άρθρου 13 της οδηγίας, άρθρο που επιτρέπει να λαμβάνονται υπόψη περιστάσεις που συνδέονται με την έννοια της υπαιτιότητας («[...] παραβάτη ο οποίος προέβη σε προσβολή του δικαιώματος από δόλο ή βαριά αμέλεια»).

83. Αντιθέτως, η άλλη όψη στην προηγούμενη πρόταση είναι ότι τα έξοδα για την αρωγή πραγματογνώμονα σε διαφορά με αντικείμενο την προστασία των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, τα οποία συνδέονται ευθέως και άμεσα με την άσκηση του ενδίκου βοηθήματος ή μέσου, πρέπει να αποδίδονται στον νικήσαντα διάδικο υπό τους όρους του άρθρου 14 της οδηγίας (ήτοι, εφόσον είναι εύλογα και αναλογικά και δεν αντίκεινται στην επείκεια), χωρίς να απαιτείται πρόσθετη προϋπόθεση όπως η ύπαρξη υπαιτιότητας.

84. Το γεγονός ότι προτείνω να δοθεί στο δεύτερο ερώτημα απάντηση που διαφέρει από την προταθείσα για το πρώτο, οφείλεται στο ότι ο εσωτερικός κανόνας (νομολογιακής προελεύσεως) που θα είχε, υποθετικώς, εφαρμογή στα έξοδα πραγματογνώμονα, μπορεί να αποκλείει την απόδοσή τους, ολικώς ή μερικώς, σε διαφορές σχετικές με τη διανοητική ιδιοκτησία, δυνάμει ακριβώς της έννοιας της υπαιτιότητας, κάτι το οποίο δεν συμβαίνει στην περίπτωση της δικηγορικής αμοιβής. Ο εν γένει αποκλεισμός αυτών των «δικαστικών εξόδων» (εφόσον έχουν πράγματι τον χαρακτήρα αυτόν), ως

35 — Τόσο από τις γραπτές παρατηρήσεις όσο και από τις προφορικές δεν απεδείχθη, με δέουσα βεβαιότητα, εάν υφίσταται γενική, πάγια και ενιαία νομολογία στον τομέα αυτόν. Με κάποια απόφαση του Hof van Cassatie έχει γίνει δεκτό ότι τα έξοδα τεχνικής αρωγής πρέπει να αποδίδονται στον διάδικο που υπέστη τη ζημία, ακριβώς ως επανόρθωσή της, εφόσον ήταν ουσιώδη για τον ποσοτικό προσδιορισμό της (για παράδειγμα, στον τομέα των απαλλοτριώσεων).

ενδεχόμενη συνέπεια της εφαρμοζόμενης σε αυτού τους είδους τις ένδικες διαδικασίες νομολογίας, δεν θα επέτρεπε να εκτιμάται ούτε κατά περίπτωση ο αναλογικός ή εύλογος χαρακτήρας τους, κάτι που δεν συνάδει, κατά την κρίση μου, ούτε με το γράμμα ούτε με τον σκοπό του άρθρου 14 της οδηγίας.

V – Πρόταση

85. Κατόπιν των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα υποβληθέντα ερωτήματα ως εξής:

- «1) Το άρθρο 14 της οδηγίας 2004/48/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με την επιβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, δεν αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία, όπως η επίμαχη στο πλαίσιο της υπό κρίση προδικαστικής παραπομπής, η οποία θεσπίζει ανώτατο όριο στο αποδοτέο από τον καταδικασθέντα στο έξοδα διάδικο ποσό για την αμοιβή του δικηγόρου του νικήσαντος διαδίκου, σε κάθε είδους διαφορά, συμπεριλαμβανομένων των σχετικών με την προστασία των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας.
- 2) Το άρθρο 14 της οδηγίας 2004/48 δεν επιτρέπει να τίθεται ως αναγκαία προϋπόθεση για την καταδίκη του ηττηθέντος διαδίκου στα έξοδα πραγματογνωμοσύνης, τα οποία είναι εύλογα, αναλογικά και δεν αντίκεινται στην επιείκεια, και τα οποία αποδίδονται από τον ηττηθέντα διάδικο, η ύπαρξη υπαιτιότητας, εφόσον αυτά συνδέονται ευθέως και άμεσα με την άσκηση του ενδίκου βοηθήματος ή μέσου για την προστασία της διανοητικής ιδιοκτησίας.»